

О.М. Мельник,
кандидат юридичних наук

ІНФОРМАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті на основі аналізу чинного законодавства у сфері інформаційного забезпечення органів митної служби України розглядається питання значення інформації у практичній діяльності митних органів, її класифікація, а також дослідження аспекту інформаційної безпеки митної служби.

Ключові слова: інформація, діяльність органів, органи митної служби України, класифікація, інформаційна безпека.

В статье на основе анализа действующего законодательства в сфере информационного обеспечения органов таможенной службы Украины рассматривается вопрос значения информации в практической деятельности таможенных органов, ее классификация, а также исследования аспекта информационной безопасности таможенной службы.

Ключевые слова: информация, деятельность органов, органы таможенной службы Украины, классификация, информационная безопасность.

Paper, based on an analysis of the current legislation on information support of the Customs Service of Ukraine, discusses the value of information in the practice of customs, its classification, as well as the research aspects of the Customs information security.

Keywords: information, activities agencies, Customs Service of Ukraine, classification, information security.

В умовах будівництва сучасного інформаційного суспільства інформація є одним із визначальних чинників ефективної роботи всіх ланок органів державної влади. Не є виключенням і органи митної служби України, на які покладено складні завдання щодо захисту національних інтересів та безпеки у зовнішньоекономічних відносинах. Належний рівень доступу до інформації полегшує обмін даними між митними органами та їх підрозділами, дає можливість у короткий термін отримати інформацію про суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, порушників митного законодавства, проводити моніторинг митного оформлення та митного контролю тощо. Саме тому питання, що стосуються визначення місця та значення інформації в діяльності органів митної служби України, мають велике теоретичне та практичне значення.

Метою статті є аналіз чинного законодавства у сфері інформаційного забезпечення органів митної служби України, а також на основі цього визначення місця та значення інформації в практичній діяльності митних органів.

Науково-теоретичною базою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних учених з теорії держави і права, теорії управління та адміністративного права, теорії інформації та інформаційного права, інших галузевих правових наук: В.Б. Авер'янова, І.В. Арістової, О.М. Бандурки, К.І. Белякова, Ю.П. Битяка, М.С. Вертузаєва, Л.В. Ковалюк, Н.Р. Нижник, В.М. Плішкіна, О.П. Рябченко, В.М. Самсонова, Ю.О. Тихомирова, О.Г. Фролової, В.С. Цимбалюка та ін.

Інформація в сучасному світі має виняткове значення для проведення ефективної митної політики і тому необхідно звернути увагу на організацію інформаційного середовища митних органів, оптимізація та вдосконалення якого є необхідною умовою належного інформаційного забезпечення системи митних органів.

Варто зауважити, що роль інформації в діяльності органів митної служби відображено в Кіотській конвенції щодо спрощення та гармонізації митних процедур.

Вона за своїм призначенням передбачає максимальне практичне використання інформаційних технологій, а також розглядає інформаційні технології як один з принципів митного оформлення. На думку вчених, реалізація цього принципу сприятиме спрощенню та гармонізації митних процедур, встановить стандартне правило використання інформаційних технологій і засобів електронних комунікацій для вдосконалення митного контролю. Тому лише за умови приділення “інформаційному чиннику” належної уваги можна розраховувати на проведення ефективної митної політики [1, с. 97].

Інформація стала невід’ємною складовою суспільного життя, адже саме завдяки їй відбувається передача даних між різними суб’єктами, координуються та організуються різні суспільні процеси.

Зарубіжні вчені зазначають, що “інформація знаходиться у нашому розпорядженні у наявному раніше обсязі і високій швидкості як інтелектуальний ресурс, який часто є промислово захищеним або доступним тільки для використання певними колами користувачів, але все більше як відкритий ресурс. Знання, генероване завдяки окремим інформаціям і реалізоване завдяки новим комунікаційним механізмам і формам розповсюдження, безперечно, вважається “важелем” і мотором економічних, соціальних і культурних змін” [2, с. 1].

Слід почати з того, що саме слово “інформація” походить від латинського “informatio” – ознайомлення, роз’яснення, викладення [3 с. 327].

У словнику С. Ожегова термін інформація тлумачиться як: 1) відомості про навколишній світ і процеси, що відбуваються у ньому, які сприймаються людиною чи спеціальним пристроєм; 2) повідомлення, які вказують на стан речей або стан будь-чого [4, с. 457].

У радянському енциклопедичному словнику під інформацією розумілися обмін відомостями між людьми, людиною та автоматом, обмін сигналами в рослинному та тваринному світі; передача ознак від клітини до клітини, від організму до організму [5, с. 504].

Під інформацією розуміють також корисний зміст про річ, явище, факт, людину, суспільство, державу тощо, тобто вилучені з них чи дані про них. Категорія “дані” при цьому розглядається як абстрактна категорія, її конкретний зміст визначається через сферу пізнання [6, с. 21].

Б.А. Кормич визначає інформацію як дані, що були організовані у такій формі та документовані або передані таким чином, що можуть бути сприйнятими іншою особою. Кожна конкретна інформація має певні індивідуальні характеристики, до яких належать її кількість, зміст та цінність. Суспільне використання інформації передбачає наявність певних природних та соціальних правил та законів, за якими інформація переміщується від одного індивіда до іншого. Останнє дозволяє говорити про таке явище, як суспільний обіг інформації, що охоплює будь-яку інформацію, яка є оприлюдненою для суспільного використання і передається від однієї особи до іншої. Цей обіг інформації регулюється як правовими, так і моральними нормами. Окремо існує правовий обіг інформації, який охоплює лише ту частину суспільного обігу інформації, відносини щодо організації та передачі якої врегульовані правовими нормами [7, с. 378].

Кожен вид інформації характеризується своїм змістом, формою циркулювання, отримання, передачі, обробки та використання.

Якщо розділяти інформацію за об’єктами всередині органу управління, то на перше місце ставиться інформація, призначена для керівника суб’єкта управління, у конкретному випадку – керівника відповідної митної установи, на друге – для інших посадових осіб. При цьому рекомендується дані, що потребують особливої уваги, передавати паралельно чи перехресно двом-трьом незалежним один від одного працівникам, щоб забезпечити повний й об’єктивний аналіз ситуації [8, с. 92].

Інформацію в митних органах Бабалік Є.П. пропонує класифікувати спочатку на рівні структурних підрозділів, а потім виокремлювати і розглядати специфічні види зведень, даних і повідомлень, що характеризують цю інформацію.

На його думку, інформацію в митних органах можна класифікувати за такими основними ознаками:

- в залежності від функціонального призначення й характеру діяльності структурних підрозділів;
- в залежності від типу зв'язку структурного підрозділу і зовнішнього середовища. Тут, перш за все, можна виділити інформацію, що циркулює у прямому й зворотному напрямках між структурним підрозділом та зовнішнім середовищем – правоохоронними органами, державними адміністраціями, органами Державної податкової служби, засобами масової інформації тощо;
- в залежності від функцій структурного підрозділу. З усього обсягу інформації необхідно виділити ту, що відповідає функціональним повноваженням, цілям та завданням певного структурного підрозділу;
- в залежності від форми подання виділяють: усну доповідь; повідомлення на паперовому носії у вигляді текстів, таблиць, тощо; електронний варіант – надходження електронною поштою, факсом, з інформаційних систем та ін.;
- в залежності від процедури створення інформацію можна поділити на соціологічну, аналітичну, обчислювальну;
- в залежності від ступеня перетворення: основна, надходить уперше; оформлена аналітичною запискою; згрупована в інформаційні збірники чи бюлетені тощо [9, с. 43].

Як ми вже зазначали, інформація в сучасному світі має виняткове значення для проведення ефективної митної політики і тому необхідно звернути увагу на організацію інформаційного середовища митних органів, оптимізація та вдосконалення якого є необхідною умовою належного інформаційного забезпечення системи митних органів. Саме тому розглянемо роль, значення та функції органів державної влади, які мають повноваження в організації інформаційного середовища митних органів.

Необхідною умовою успішної реалізації реформи, яка відбувається в органах митної служби України, є максимальна автоматизація процесів, а також скорочення необхідності залучення людського фактору. Митні органи нині мають у розпорядженні достатньо розвинену автоматизовану систему, включаючи центральний, регіональний та місцевий рівні. Означені органи користуються у своїй діяльності значним масивом інформації, а тому актуальним нині є дослідження організаційно-правових засад забезпечення інформаційної безпеки у митній сфері.

Проблема інформаційної безпеки органів митної служби не може бути вирішена без розробки збалансованої політики безпеки, моніторингу інформаційного середовища митної служби, аналізу наслідків небезпечних інформаційних впливів.

Концептуальними є пропозиції щодо створення власної системи забезпечення інформаційної безпеки, залучення та підготовки власних фахівців щодо вирішення цієї комплексної проблеми, саме вони мають гарантувати безпечну технологію роботи з інформацією у тепер вже новоствореному Міністерстві доходів і зборів, високу якість інформаційних послуг, відповідність системам сертифікації та стандартизації програмних та технічних засобів, які використовуються в інформаційному середовищі, створення єдиних баз даних двох великих служб, а також безпеку роботи в інформаційному середовищі.

На нашу думку, інформаційну безпеку слід розглядати крізь сукупність ознак, які включають в себе можливість обрання оптимального шляху їх усунення і мінімізації впливу негативних наслідків. Напрями забезпечення інформаційної безпеки характеризує компетенція самих органів, яка пов'язана із виконанням покладених на них державою функцій і завдань. До характеристик за допомогою яких можна описати цю систему можна віднести: доступність – можливість за прийнятний час отримати необхідну інформаційну послугу будь-яким суб'єктом виконавчої влади; цілісність – актуальність і несуперечливість інформації, її захищеність від руйнування і несанкціонованої зміни; конфіденційність – захист від несанкціонованого ознайомлення.

Вивчаючи Закон України “Про основи національної безпеки України”, можна помітити, що він не містить окремого визначення інформаційної безпеки. Інформаційна безпека розглядається в ньому лише як одна зі сфер національної безпеки, яка характеризується певною специфікою загроз національним інтересам.

Слід зазначити, що у науковій літературі поки бракує єдиного консолідованого погляду на зміст поняття “інформаційна безпека”. Для одних воно відображає стан, для інших процес, діяльність, здатність, систему гарантій, властивість, функцію. Відтак постає необхідність в угрупованні напрямів визначення аналізованого поняття.

Позицію країн – членів Європейського Союзу щодо змісту поняття інформаційної безпеки було висловлено представником Швеції при обговоренні питань міжнародної інформаційної безпеки на 56-й сесії генеральної Асамблеї ООН, яка є, на нашу думку, досить точною та змістовною: “Інформаційна та мережева безпека означає захист особистої інформації про відправників і одержувачів, захист інформації від несанкціонованих змін, захист від несанкціонованого доступу до інформації і створення надійного джерела постачання обладнання, послуг та інформації.

Закон України “Про інформацію” (ст. 28) поділяє інформацію на два види – відкриту інформацію та інформацію, доступ до якої обмежений відповідно до чинного законодавства. У складі останньої виділяються такі категорії: конфіденційна інформація та державна таємниця.

Під інформацією з обмеженим доступом розуміють інформацію, доступ до якої обмежений згідно з законодавством з метою захисту прав і законних інтересів суб’єктів права на таємницю. Вона складається з державної таємниці та конфіденційної інформації [10].

Згідно з наказом Державної митної служби України від 22.04.2009 № 377 із змінами до інформації з обмеженим доступом відносять перелік відомостей, які містять службову інформацію митних органів, спеціалізованих митних установ і організацій, що є власністю держави, і документів та інших матеріальних носіїв такої інформації, яким надається гриф обмеження доступу “Для службового користування” [11].

На сучасному етапі серед основних реальних та потенційних загроз безпеці в інформаційній сфері є розголошення інформації, яка становить державну та іншу таємницю, конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та інтересів органів митної служби та Міністерства доходів і зборів в цілому. Основною метою захисту інформації є недопущення нанесення матеріальних, фізичних, моральних та інших збитків суб’єктам інформаційних правовідносин.

Слід наголосити, що інформаційна інфраструктура органів митної служби є різноманітною і розгалуженою, це, перш за все, пов’язано з територіальною розгалуженістю служби, наявністю широкого спектра носіїв інформації, а також існування великої кількості зовнішніх джерел інформації.

За наявності зазначених чинників, технологія обробки інформації є однотипною на місцях в органах податкової служби.

Інформаційна безпека є характеристикою стабільного, стійкого стану певних державних органів, яка при впливі внутрішніх та зовнішніх загроз та небезпек зберігає суттєво важливі характеристики для власного існування.

Для організації системи комплексного моніторингу та контролю стану інформаційної безпеки необхідно регулярно проводити перевірки організації і стану інформаційної безпеки (планові, раптові, за фактами порушення інформаційної безпеки); здійснювати заходи поточного контролю з метою забезпечення оцінки стану її безпеки.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що проникаючи в усі сфери життєдіяльності, інформатизація розширює можливості розвитку регіональної та міжнародної співпраці, формує головний інформаційний простір, в якому інформація набуває властивість цінного елементу національного надбання, його стратегічного ресурсу.

У зв'язку з тим, що діяльність органів митної служби безпосередньо пов'язана з отриманням та використанням інформації, яка має принципове значення для функціонування цього органу, питання інформаційного забезпечення діяльності митної служби, а також забезпечення її безпечного функціонування на всіх рівнях є питанням актуальним та завжди відкритим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дегтяр А.О. Державно-управлінські рішення: інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення / А.О. Дегтяр. – Х. : Вид. Магістр, 2004. – 224 с.
2. Єріна А.М. Теорія статистики / А.М. Єріна З.О. Палья. – К. : Знання, 1997. – 323 с.
3. Юридична енциклопедія : в шести томах / [редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 1998. – 717 с.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М., 1991. – 915 с.
5. Советский энциклопедический словарь. – М., 1989. – 1630 с.
6. Інформатизація, право, управління : організаційно-правові питання / [Калюжний Р.А., Крупчан О.Д., Павловський В.Д. та ін.] ; за ред. М.Я. Швеця, О.Д. Крупчана. – К., 2002. – С. 23.
7. Кормич Б.А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Кормич Б.А. – Одеса, 2004. – 428 с.
8. Дегтяр А.О. Державно-управлінські рішення : інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення / А.О. Дегтяр. – Х. : Вид. Магістр, 2004. – 224 с.
9. Бабалик Є.П. Адміністративно-правові основи інформаційного забезпечення митних органів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Є.П. Бабалик. – Одеса, 2010. – 196 с.
10. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 48. – Ст. 650.
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.customs.rv.ua/2011-07-06-11-17-05/2012-08-29-09-56-00>.

Отримано 19.06.2013